

ЕКСПРЕС-ДІАГНОСТИКА ВАРТОСТІ ПОЗИКОВОГО КАПІТАЛУ ПІДПРИЄМСТВ МАШИНОБУДІВНОЇ ГАЛУЗІ

Інститут економіки промисловості НАН України

Анотація. Проведено експрес-діагностику підприємств машинобудівного комплексу на предмет ефективності управління позиковим капіталом. Виявлено економічну неефективність залучення банківського кредиту за існуючими рентабельністю активів підприємств та процентними ставками.

Ключові слова: позиковий капітал; процентні ставки; ефект фінансового важеля, машинобудівна галузь

EXPRESS DIAGNOSTICS OF THE COST OF BORROWED CAPITAL OF MACHINE-BUILDING ENTERPRISES

Abstract. Express diagnostics of machine-building enterprises was carried out on the subject of efficiency of loan capital management. The economic inefficiency of attracting a bank loan at the existing return on assets of enterprises and interest rates was revealed.

Keywords: borrowed capital; interest rates; degree of financial leverage (DFL), machine-building

Результати аналізу ділових очікувань українських підприємств у 2018-2020 рр. [1] свідчать як про високу потребу у позикових коштах для фінансування своєї діяльності (40-35%), так і про наміри щодо їх залучення (44-42%). Проте, незважаючи на те, що за останні 2 роки, за оцінками респондентів, знизилась жорсткість умов доступу до банківських кредитів (з 45% до 11%), високі процентні ставки за кредитами залишаються основним фактором відмови від банківського кредиту (близько 60%). Згідно із даними Національного банку України середньозважені процентні ставки депозитних корпорацій за кредитами нефінансовим корпораціям становили [2]: у 2014 р. – 14,2%, 2015 р. – 17,0%, 2016 р. – 15,1%, 2017 р. – 13,4%, 2018 р. – 16,1%, 2019 р. – 15,2%.

Рівень відсоткових ставок впливає на доступність та вартість кредитних коштів для підприємств. Підприємствам економічно доцільно використання кредитних коштів у випадку, якщо вони збільшують рентабельність власних коштів у період користування ними, тому оцінку використання кредитних ресурсів у промисловості проведено на основі розрахунку ефекту фінансового левериджу (ефекту фінансового важеля, DFL) за європейською схемою розрахунку, оскільки американська концепція включає у себе аналіз рентабельності з огляду на доходність простих акцій підприємства [3, с.734-743] і в даний час не є характерною для вітчизняних підприємств. Європейська концепція розрахунку DFL більш підходить для використання у вітчизняній практиці, фінансова система якої є банківсько-орієнтованою [4, с. 533-540]:

$$DFL = (1 - t) \times (ROA - r) \times \frac{D}{E},$$

де DFL – ефект фінансового важеля (левериджу), %;

t – розмір ставки податку на прибуток підприємств, відносна величина;

ROA – рентабельність активів (економічна рентабельність за ЕВІТ), %;

r – середня розрахункова відсоткова ставка за кредитами (у тому числі, за довгостроковими зобов'язаннями, що залучені на платній основі), %

D – величина позикового капіталу, грош. од.;

E – величина власного капіталу, грош. од.

Диференціал фінансового важеля ($ROA - r$) – це показник, який відображає різницю між рентабельністю активів підприємства та вартістю залучення позикових коштів (середня ставка відсотків за залученими банківськими кредитами або іншими позиковими інструментами). Тобто, якщо

$(ROA - r) < 0$, то ефект фінансового важеля (DFL) є від'ємним, що свідчить про недоцільність залучення позикового капіталу для підприємства за такими умовами.

Порівняльний аналіз рентабельності активів та вартості позикового капіталу на основі визначення диференціала фінансового важеля підприємств промисловості у цілому та машинобудівної галузі, зокрема, проводився на основі розрахунків, зроблених авторами за даними, що надані Державною службою статистики та Національним банком України, за останні 6 років (табл. 1, 2).

Таблиця 1 – Динаміка складових фінансового важеля підприємств промисловості (B+C+D+E)

Галузь	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Рентабельність активів (ROA),%	-8,3%	-7,7%	-0,3%	2,8%	4,5%	4,6%
Коефіцієнт фінансового важеля (плече), $K_{D/E}$	2,5	3,9	4,3	4,7	4,3	3
Ставка відсотка за кредитними коштами (для усіх нефінансових підприємств),% *	14,2%	17,0%	15,1%	13,4%	16,1%	15,2%
Диференціал фінансового важеля ($ROA - r$),%	-22,5%	-24,7%	-15,4%	-10,7%	-11,6%	-10,6%
Ефект фінансового важеля (DFL),%	-45,6%	-79,4%	-54,2%	-41,2%	-41,2%	-26,1%

*Тут і далі процентні ставки депозитних корпорацій (крім НБУ) за новими кредитами нефінансовим корпораціям (середньозважені ставки в річному обчисленні).

Джерело: тут і далі розраховано авторами за даними Державної служби статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/> та Національного банку України: <https://bank.gov.ua>.

Таблиця 2 – Динаміка складових фінансового важеля підприємств машинобудівної галузі (26+27+28+29+30)

Галузь	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Рентабельність активів (ROA), %	-11,0%	-6,3%	0,8%	4,0%	4,6%	8,3%
Коефіцієнт фінансового важеля (плече), $K_{D/E}$	3,4	6,8	6,7	6,2	5,4	3,5
Ставка відсотка за кредитними коштами (для підприємств переробної промисловості),%	13,3%	16,4%	14,5%	11,8%	15,4%	15,2%
Диференціал фінансового важеля ($ROA - r$), %	-24,3%	-22,7%	-13,7%	-7,8%	-10,9%	-6,9%
Ефект фінансового важеля (DFL), %	-68,5%	-127%	-75,9%	-39,4%	-48,1%	-19,6%

Аналіз отриманих даних показав, що диференціал фінансового важеля промислових підприємств в Україні має від'ємне значення як в промисловості у цілому, так і на підприємствах машинобудування, що свідчить про економічну недоцільність залучення позикового капіталу за існуючою рентабельністю їх активів та відсотковими ставками, за якими банки кредитують підприємства (12-17%). Як результат, знижуються можливості підприємств щодо оновлення активів, підвищується ступень зносу основних засобів, відкладається на невизначений термін реалізації інвестиційних проєктів, які пов'язані із модернізацією та інтелектуалізацією виробництва.

У 2017-2019 роках спостерігається відносно підвищення диференціала фінансового важеля у порівнянні з 2014-2016 рр., яке відбулося, в основному, за рахунок підвищення рентабельності активів підприємств. У машинобудуванні у 2017 році підвищення диференціала було також спричинено зниженням середньої відсоткової ставки за кредитами у переробній промисловості (11,8%). Але диференціал все одно зберігає від'ємне значення, що свідчить про недоступність позикових коштів підприємств промисловості.

Не дивлячись на те, що середньорічні ставки банківського кредиту для підприємств переробної промисловості у середньому є нижчими у порівнянні з іншими галузями промисловості (наприклад, для галузі водопостачання, каналізації та поводження з відходами середньорічна процентна ставка за новими кредитами склала 19,8% у 2018 р., 18,8% – у 2019 р.), жодна з підгалузей машинобудування не в змозі взяти кредит за пропонованими процентними ставками банківських організацій без зниження рентабельності власних коштів та погіршення свого фінансового стану (табл. 3,4).

Таблиця 3 – Динаміка диференціала фінансового важеля ($ROA - r$) підгалузей машинобудування

Галузь	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Виробництво комп'ютерів, електронної та оптичної продукції	-29,5	-9,5	-2,3	0,1	-1,4	-3,4
Виробництво електричного устаткування	-29,5	-30,3	-15,0	-8,9	-3,7	-7,2
Виробництво машин і устаткування, н.в.і.у.	-18,9	-20,1	-12,6	-10	-13,3	-9,1
Виробництво автотранспортних засобів, причепів і напівпричепів та інших транспортних засобів	-26,4	-24,1	-16,1	-6,5	-13,3	-5,4

Таблиця 4 – Динаміка ефекту фінансового важеля (DFL) підгалузей машинобудування, %

Галузь	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Виробництво комп'ютерів, електронної та оптичної продукції	-121	-14,6	-3,0	0,1	-1,3	-2,7
Виробництво електричного устаткування	-132	-1186	-121	-51,4	-13,4	-18,3
Виробництво машин і устаткування, н.в.і.у.	-41,4	-72,3	-52,7	-145,2	-252,6	-41,8
Виробництво автотранспортних засобів, причепів і напівпричепів та інших транспортних засобів	-79,1	-220,1	-175	-24,3	-43,6	-14,9

Таким чином, результати аналізу свідчать про те, що вартість позикового капіталу є занадто високою для підприємств машинобудування, що не дозволяє своєчасно реагувати на зміни фінансового стану підприємств, і що, в свою чергу, стримує розвиток модернізації та інтелектуалізації виробництва в галузі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Ділові очікування підприємств України (IV квартал 2020 року). *Департамент статистики та звітності Національного банку України*. 2020. Випуск № 4 (60). URL: <https://bank.gov.ua>.
2. Статистика фінансових ринків. *Національний банк України*. URL: <https://bank.gov.ua>.
3. Ванхорн Д.К, Вахович Д.М. мл. Основы финансового менеджмента. 12-е изд. : пер. с англ. М. : ООО "И.Д. Вильямс", 2008. 1232 с.
4. Ковалев В.В. Финансовый менеджмент: теория и практика. 2-е изд., перераб. и доп. М. : ТК Велби, Изд-во Проспект, 2007. 1024 с.

Брюховецька Наталія Юхимівна, доктор економічних наук, професор, завідувач відділу проблем економіки підприємств, Інститут економіки промисловості НАН України, Київ.

Богуцька Ольга Анатоліївна, кандидат економічних наук, старший науковий співробітник відділу проблем економіки підприємств, Інститут економіки промисловості НАН України, Київ, e-mail: bogutska@nas.gov.ua ; bogutsk.ol@gmail.com

Bryukhovetskaya Natalya Y. – doctor of economics, Professor, Head of Department of Problem of Enterprises Economics, Institute of Industrial Economics of National academy of sciences of Ukraine, Kiev.

Bogutska Olga A. – PhD (Economics), Senior Research Fellow of Department of Problem of Enterprises Economics, Institute of Industrial Economics of National academy of sciences of Ukraine, Kiev, e-mail: bogutska@nas.gov.ua ; bogutsk.ol@gmail.com